

HUKUK VE DEMOKRASİ EKSENİNDE 17 ARALIK GİRİŞİMİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

*Ahmet Burçin YERELİ**

Kendi inançları ve örfleri içinde birbirinden ayrı olarak yaşayan geniş aileleri toplum halinde bir araya getiren en temel neden, bir arada iken karşılayabildikleri ihtiyaçların bir araya gelmeden öncekilerden daha fazla olmasıdır. Yani bir arada olmanın kendilerine sağladığı ilave refahtır. Bir başka deyişle ortak çıkarların refah etkisi birbirinden farklı örfleri bir potada toplamayı başarmıştır. Ancak farklı örfleri bir potada eritebilmek o kadar da kolay değildir. Her aile kendi örfüne sonuna kadar sahip çıkarken refah düzeyi arttıkça bunu gelecek kuşaklara aktarma bilinci de yükselmektedir. Aile fertleri kendi örflerine sahip çıkmadıkları takdirde aile bağları gevşer ve ailenin çözülmesiyle o ailenin temsil ettiği örfi değerler de yok olur gider. Farklı örflerin bir arada yaşaması her ailenin kendi örfüne sahip çıkması anlamında da olumlu etki yapmaktadır. İşte hukukun temelini oluşturan kurallar toplumdaki inanç ve geleneklerin ortaya koyduğu örf ve adetlere dayanmaktadır. Her ailenin sahip olduğu örf ve adet ise o ailenin özel hukukunu ifade etmektedir.

Bir arada yaşayan geniş ailelerin oluşturduğu insan topluluklarını zaman içinde devlet otoritesi altında toplanmaya iten en önemi ihtiyaç ise toplumu oluşturan bireylerin kendilerini güvende hissetmeleri arzusudur.

Kendini güvende hissetme ihtiyacı iki şekilde ortaya çıkar:

- Kalabalık topluluklar halinde yaşamaya başlayan farklı aileler ve bunların fertleri zaman içinde bir arada yaşamının yol açtığı birbirine karşı tahammülsüzlük refleksi nedeniyle kendi aralarındaki çok basit konularda bile ihtilafla düşebilirler. Bir arada yaşama ihtiyacının beraberinde getirdiği uzlaşma kültürü zamanla yerini çatışmaya bırakabilir. Bu durumda ortaya çıkacak ihtilafı tarafların rızalarına uygun bir şekilde çözecek bir adalet mekanizmasına ihti-

yaç vardır. Toplum içindeki ihtilaflar çatışmaya dönüştükçe toplumun varlığını tehdit ederler. O nedenle bu adalet mekanizması ne kadar etkili ve tarafsız işlerse toplumdaki bireyler kendilerini o denli güvende hissederler. Bu mekanizmanın tasarlanması ve işletilmesi ihtiyacı devlete olan talebin ilk ortaya çıktığı durumdur. Toplumda adalet hizmetlerini sunacak ve iç güvenliği sağlayacak bir üst otoriteye her zaman ihtiyaç bulunmaktadır.

- Bir diğer husus ise toplumun yerleşik mekânına dışarıdan gelecek tehditlere karşı toplumu oluşturan bireylerin canının ve malının korunması ihtiyacıdır. Bu da savunma hizmetlerini ifade etmekte olup bu hizmetlerin de kurgulanması ve sağlanması yine bir üst otoritenin yani devletin görevi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geniş ailelerin sahip olduğu geleneklerin birbirinden farklı olması ve aile fertleri arasındaki ihtilafların hangi ailenin hukuku esas alınarak çözüleceği devlet öncesi toplumların en temel sorunudur. Ailelerin örflerini ortadan kaldırmadan bireylerin uzlaştığı ortak kurallara göre ortak yaşam kurallarının belirlenmesi toplumları olgunlaştıran önemli bir dönemeç olmuştur. Her şeye rağmen ortak yaşam kuralları ailelerin örfleri ile çatışabilmektedir. Ancak bir arada yaşamının refah etkisi ile kendi örfleri ile çatışan ortak yaşam kuralları arasında tercih yapma durumunda kalan bireyler kendi özgür irade beyanlarıyla devlet otoritesine rıza göstermişlerdir. Bu rıza toplumda demokratik işleyişin en eski hali olarak düşünülebilir.

Kısaca devlet toplumun kendi iç dinamiklerine bağlı olarak ortaya çıkacak iç tehditlere ve topluma yönelecek muhtemel dış tehditlere karşı bir güven unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Bireyler devlet otoritesi altında yaşamaya rıza göstermişler ve devletin sunacağı adalet ve savunma

hizmetlerinin finansmanı için vergi vermeyi taahhüt etmişlerdir. Devlet otoritesine rıza göstermeyenler o beldeyi terk etme hürriyetine de sahiptirler. Dahası devlet otoritesini talep edenler bu otoriteyi kendi hürriyetlerinin teminatı olarak kabul etmişlerdir.

Devlet otoritesine duyulan ihtiyacın temel göstergesi olan adalet ve savunma hizmetleri, aynı zamanda devletin varlığının olmazsa olmazıdır. Devletin izahında adalet hizmetini öncelikli olarak ele alan yaklaşım "Hukuk Devleti"ni ifade etmektedir. Hukuk devletinin temelini ise güçlü bir hukuk düzeni meydana getirmektedir. Kuralların belirlenmesi süreci, kurallara uygun olarak devletin idare edilmesi, kuralların ihlali durumunda uygulanacak yaptırımlar ve kişilerin hak ve menfaat ihlallerini dile getirebileceği muhakemat sistemi hukuk devletinin önemli konularıdır. Buna karşılık devleti savunma hizmetlerinin gerekliliğine bağlı olarak açıklayan yaklaşım ise "Militarist Devlet" modelini ön plana çıkarmaktadır. Burada ise hukuk devleti ikinci plana itilerek savunma sisteminin bir bütün olarak tasarlandığı ve devletin asli işlevi olarak savunma hizmetinin esas alındığı bir kurgu mevcuttur.

Neticede devlet refahı temin etmede olmazsa olmaz bir organ olarak insanlık tarihindeki yerini alırken, insanlık tarihinin ileriki aşamalarında devlete atfedilen kutsiyet zaman zaman refahın üzerindeki en önemli tehdit olarak karşımıza çıkabilmiştir. Asıl erdem sosyal olgulara hukuk devleti penceresinden bakabilmek ve sosyal konuları ona göre yorumlayabilmektir.

Daha önce de ifade edildiği üzere insanları bir arada yaşamaya iten en temel güdü ortak refahı artırabilme beklentisidir. İnsanlar ve aileler bir arada bulunurken farkında olarak ya da olmayarak işbölümünü geliştirirler ve bu da onların kendi üretim kültürlerini oluşturmalarına yardımcı olur. Üretim kültürü oluşturan topluluklar ise mukayeseli üstünlüklere bağlı olarak zenginleşirler yani daha fazla ihtiyaçlarını karşılarlar. Burada altı çizilmesi gereken asıl nokta zenginliğin kaynağının üretim olduğu gerçeğidir. Mübadele aracı olan kıymetli madenlere sahip olmak hiçbir zaman gerçek zenginlik anlamına gelmemelidir. Üretim olmadığı zaman zorunlu ihtiyaçlarını bulamayan insanların sahip olduğu kıymetli madenlerin onlar için herhangi bir anlamı olmayacaktır. Dolayısıyla refahın ölçüsü zenginlik yani tüketebilme gücü ve bunun karşılığı da üretimdir. Üretim ve tüketim olmadan refahtan bahsedebilmek neredeyse imkânsızdır. Devleti refah fonksiyonuna bağlı olarak açıklayan iktisadi yaklaşımlar ise "Refah Devleti"ni idealize etmektedirler.

Devlet üretim kültürü geliştiren toplumların içinde ihtiyaçtan ortaya çıkmış bir üst otoritedir. Devlet öncesinde

otoriteyi aile reisleri temsil etmekte idi. Her aile kendi örfüne göre kendi aile reisinin yönlendirmeleriyle adaleti tesis ediyordu. Farklı aileler bir araya gelerek ortak üretim kültürlerini oluştururken aileler arasındaki ihtilafların çözümü için ortak bir hukuka da ihtiyaç duymuşlardır. Kısaca kamu hukuku olarak adlandırdığımız bu ortak kurallar bütünü, ailelerin kendi iç hukukunu temsil eden özel hukuk alanından bağımsız olarak gelişmiş ve devletin ortaya çıkışıyla mevcudiyet kazanmıştır. Tarih boyunca kamu hukukunu özel hukukun üstüne koymaya çalışan, hatta özel hukukun yerine ikame etmeye çalışan despot yöneticiler, yargıçlar, siyasetçiler ve maalesef akademisyenler de var olmuştur. Ancak bunların hiç biri, devletin ilk ortaya çıkışındaki ortak hukuk ihtiyacının özel hukuku ortadan kaldırmasını sağlayacak bir modeli uygulama noktasında başarı elde edememişlerdir. Belli dönemlerde özel hukuk ortadan kaldırılmak istense de o dönem fazla uzun sürmemiş ve toplumun ortak tepkisiyle bu tür düzenler tarihe karışmıştır. Bunun en güzel örneği yirminci yüzyıldaki Sovyet deneyimidir.

Üretim kültürü geliştiren topluluklar önce millet haline gelmişler daha sonra devlet otoritesi altına girmişlerdir. Binlerce yıl önce uzak Asya'nın bozkır toplulukları demir üretiminde uzmanlaşarak, demirden mamul maddeleri tarım ve sair alanlarda kullanarak Türk milletini meydana getirmişlerdir. Sahip oldukları zenginlik kendi üretim kültürlerine dayanırken, bu üretim kültürünün sahibi tarihe *Demirci Türkler* olarak kaydedilmiştir. Demirci Türkler zaman içinde pek çok devlet kurarak geleneklerini bugüne

Devlet otoritesine duyulan ihtiyacın temel göstergesi olan adalet ve savunma hizmetleri, aynı zamanda devletin varlığının olmazsa olmazıdır. Devletin izahında adalet hizmetini öncelikli olarak ele alan yaklaşım "Hukuk Devleti"ni ifade etmektedir.

kadar taşımışlardır. Kendi örflerinden harmanladıkları hukuklarını kayalara yazarak gelecek kuşaklara aktarmışlardır. Binlerce yıl ticaret yollarını denetim altında tutmuşlar ve sahip oldukları adalet anlayışı ve savunma gücü ile muhteşem bir devlet geleneği oluşturmuşlardır.

Türk devlet geleneği gerek iç tehdidi bertaraf edecek adalet mekanizmasının işletilmesi ve gerekse dış tehditlere karşı konulmasını temin edecek güçlü bir savunma mekanizmasının oluşturulması konusunda sayısız başarılı tarihi örneklerle sahiptir. Buna mukabil bir o kadar da başarısız uygulama tarihimizde yer almaktadır. Türkler adalet ve savunma hizmetlerinde başarılı oldukları ölçüde siyasi

Türk devlet geleneği gerek iç tehdidi bertaraf edecek adalet mekanizmasının işletilmesi ve gerekse dış tehditlere karşı konulmasını temin edecek güçlü bir savunma mekanizmasının oluşturulması konusunda sayısız başarılı tarihi örneklerle sahiptir.

egemenliklerini genişletmişler, üretimde güçlü oldukları ölçüde iktisadi egemenliklerini pekiştirmişler ve büyük imparatorluklar kurmuşlardır. Ancak belli dönemlerde adalet ve savunmada yaşanan zafiyet, beraberinde büyük siyasi ve iktisadi çöküşleri getirmiştir. Dolayısıyla Türkler ve beraber yaşadıkları sair milletlerin ortak refah idealini Türklerin adalet ve savunma gücü temin ederken; bu noktadaki zafiyet Türkler ile bir arada yaşadıkları diğer milletlerin ayrışmasına da yol açabilmiştir. Uzun lafın kısıası adalet hizmetlerinin gücü Türk devletleri ile bu devletlerde yaşayan tebaanın, milletlerin, ahalinin ya da bireylerin devlete olan bağlılığının güçlenmesine; zafiyeti ise bu bağın kopmasına hizmet etmiştir. Tarihi bu anlamda okumak ve bilmek bugünü daha iyi anlayabilmek açısından son derece önemlidir.

Modern Türkiye, Anadolu'yu istila eden yabancı milletlere karşı verilen sıcak ve soğuk savaşların ardından, bağımsızlığını kazanabilmiştir. Dolayısıyla modern Türkiye'nin genetik hafızasında müthiş bir dış tehdit tasavvuru vardır. Belli dönemlerde toplumsal paranoyalara varan ve en nihayetinde toplumda ciddi bir aşağılık kompleksi oluşturan bu dış tehdit algısı, zaman zaman yurtiçindeki siyasi karakterler, aydınlar, darbeciler ve manevi şahsiyetler tarafından bilerek veya bilmeyerek ama bir şekilde kullanılmıştır. Dış tehdide dayalı tespitlerin bu şekilde yaygın olarak kullanıldığı dönemlerde toplumda ciddi bir aşağılık kompleksi oluşmuş ve bizden bir şey olmaz anlayışı gelecek kuşakları tehdit eder boyutlara varmıştır. Toplumda bu algıyı oluşturan ve yöneten güçler adeta militarist devletin modern Türkiye için kaçınılmaz bir devlet modeli olduğu yargısını bilinçli bir şekilde topluma dayatmışlardır.

Ancak 12 Eylül darbesinden sonra bu kesimlerin hesabını bozacak bazı gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Dönemin başbakanı ve daha sonra cumhurbaşkanı olan merhum Turgut Özal, Türkiye'de siyasete refah devleti idealini sokmuş ve bunun olmazsa olmazı olan demokrasi ve hukuk devleti kavramlarını, tartışmaya açmıştır. Serbest piyasa modeliyle giderek büyüyen Türkiye ekonomisi, aynı zamanda önemli bir sosyal dönüşüme sahne olmuş ve kırsal nüfus hızla kentlere göç etmiştir. Kentlerdeki nüfusu büyüyen Türkiye, 2000'lerden itibaren kırsal kesimin ikinci kuşaklarının kentleşme mücadelesine tanık olmuştur. Kentte tam anlamıyla kentli olama-

yan ve kendini yabancı hissettiği için kentin baskılarına boyun eğen ilk kuşakların aksine, ikinci kuşaklar kentle mücadele etmeyi öğrenmişler ve kentin baskılarına karşı başkaldırmışlardır. Özellikle siyasette daha fazla söz hakkı isteyen ve bu taleplerini ısrarla ortaya koyan yeni kentliler, 2000'ler sonrası Türk demokrasisinde özgürlük alanının genişlemesine yönelik ciddi katkılar sağlamışlardır.

Bugün Türkiye'nin büyük kentleri çok farklı geleneklerin kozmopolit görünümüne sahip metropolitan alanlardır. Bu alanlarda adaleti sağlamak eskisine nazaran daha zordur. Dolayısıyla Türkiye eskiye nazaran daha güçlü bir adalet teşkilatına sahip olmak zorundadır. Bu adalet teşkilatında görev yapacak hâkimler entelektüel açıdan daha donanımlı ve Türkiye'deki örf ve adetlere hâkim bir gelenekten gelmelidir. Türkiye'deki hukuk eğitimi en baştan gözden geçirilmeli ve başta kendi örf ve adetlerimize, daha sonra Türk Devleti'nin ezelden ebede yönelen müktesebatına ve daha sonra evrensel normlara uygun bir eğitim modeli tasarlanmalıdır. Türkiye'de hukuk eğitimi, hukuku uygulayan pratisyenler değil hukuk yapan teorisyenler yetiştirecek düzeye çıkarılmak zorundadır. Eğitimin ardından üzerinde durulması gereken en önemli konu ise adaletle işleyen ve toplumdaki herkeşe eşit mesafede konumlanan bir bürokrasi yapılanmasının meydana getirilmesidir. Adam kayırmacılık yerine liyakate dayalı bir yapı esas alınmadığı sürece toplumda adalet olan inanç tartışmalı olacaktır. En nihayet adalet mekanizmasını oluşturan mahkemeler her düzeyde bağımsız olmak zorundadır. Mahkemelerin bağımsızlığını zedeleyen her hareket adaletle olan inancı derinden sarsacaktır.

Türkiye 12 Eylül darbesinden sonra demokrasiye dönüş sürecinde belli kazanımlar elde etmeye çabalarırken, 1990'lı yılların başında adalet sistemine yönelik ciddi bir müdahale ile karşı karşıya kaldı. Dönemin siyasi iktidarı açıkça yargıda mezhep esaslı bir kadrolaşmaya gittiklerini ilan etti ve bu politikanın doğruluğunu savundu. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir anlamda çöküşünü başlatan hareket olarak nitelendirilebilecek bu yaklaşım, ardından diğer siyasi iktidarların da kendi kadrolarını yargıya yerleştirme hakkı gibi bir çarpıklığı meşrulaştırdı. Özellikle 28 Şubat darbe girişiminde bazı subaylarla yargıçların müşterek hareket etmesi de bu dönemde haksızlığa uğradığını düşünenlerin bir sonraki dönemde aynı taktikle ve da etkili bir şekilde politika izlemelerine yol açtı.

Türkiye 2000'li yılların başında 28 Şubat'a destek veren subayların ve onlarla birlikte hareket eden yargı ve bürokrasinin tasfiyesi sürecini yaşadı. Ancak bu süreç yaşanırken kurunun yanında yaş da yanar değişimini bir kez daha ispatlayacak biçimde hedefin sanki tüm Türk Silahlı Kuvvetleri olduğuymuş gibi bir algı meydana getirildi. Böylelikle cumhuriyeti kuranların militarist devlet anlayışının ortadan

kaldırılarak yerine hukuk devleti anlayışı ikame edilecek zannediliyordu. Hukuk devletinden beklenen insanlar arasında adaletle hükmedilen ve emanetin ehline teslim edildiği bir devlet yapısı iken; işleyişte adam kayırmacılığın giderek arttığı, bürokraside kadrolaşmanın ehliyeteye ya da liyakate bağlı olmaksızın yapıldığı bir dönem yaşanmaya başladı. Önce bürokrasi, daha sonra üniversiteler ve en nihayet yargı bu çarpıklıktan nasibini aldı. Devletin temelini oluşturan adalet ve savunma hizmetleri ile ilgili tartışmalar ise giderek kamuoyunu daha fazla meşgul eder hale geldi ve tartışmaların içeriği her geçen gün daha da çirkinleşti.

Son on yıl içinde önce savunma hizmetini sunan kurumsal yapıya karşı geliştirilen yıpratma stratejisi ve ardından adalet sistemine karşı güvensizliği tetikleyen yaklaşımların temel hedefi, Türkiye Cumhuriyeti'dir. Adalet ve savunma hizmetlerini sunan birimlere olan itimadın sarsılması toplumumuzun önündeki en önemli tehdittir. Bu tehdit ekonomik krizlerden bile daha ciddi, üzerinde durulması ve düşünülmesi gereken hassas bir konudur.

İzlenen taktik bellidir. Önce silahlı kuvvetler içindeki belli bir grubun, daha hangi amaçla planladığı bile tam olarak belli olmayan bir stratejisi gerekçe gösterilerek tüm silahlı kuvvetler üzerinden bir yıpratma kampanyası başlatılmıştır. Türk ordusunun Türk milleti için ne anlama geldiğini çok iyi bilen bazı mihraklar Türk Silahlı Kuvvetleri'ni yıpratarak Türk milletinin özgüveni sarsmak istemişlerdir. 2.000 küsur yıllık 'Türk Ordusu' tabiri yerine Türkiye Silahlı Kuvvetleri gibi ucube bir deyişi yeni anayasaya yerleştirmeye çalışmışlardır. Türklerin milli değerlerine olan hassasiyetini hiçe sayan, milli marşımıza, bayrağımıza, milli şahsiyetlerimize ve diğer milli değerlerimize karşı saldırılar giderek artmıştır. Daha sonra adalet teşkilatına olan güven yok edilerek bireylerle devlet arasındaki bağ koparılmaya çalışılmıştır. Adaletin bireyleri birbirine bağlayan en önemli harç olduğu daha önce de ifade edilmişti. Balkanları Türklere kazandırmanın Osmanlı'nın adaleti ya da Ortodoks papazların insanlar arasında gerektiği gibi adalet dağıtması olduğunu hepimiz biliyoruz. Dolayısıyla adaletin bir devletin insan toplulukları üzerindeki egemenliğini nasıl pekiştirdiğini bu kadar iyi bilen bir millet olarak adalet teşkilatını nasıl daha mükemmel hale getirebiliriz tartışacağımıza, bugün ne oldu da adalet teşkilatının geldiği durumu konuşuyoruz diye kendi kendimize sormamız gerekiyor.

Hiç şüphesiz Türkiye 2001 krizinden sonra pek çok başarılı işi gerçekleştirebilmiştir. Ekonomik göstergelerdeki düzel-

me her türlü takdire şayandır. Ancak devletin temeline yönelik olarak içten içe gelişen ve giderek Türkiye Cumhuriyeti'ni tehdit eden yangına karşı gereken hassasiyetin gösterilmediği de aşikârdır. Geline durumdan herhangi bir siyasi iktidarı, etnik bir gurubu, manevi bir topluluğu ya da onu, bunu suçlayarak kurtulmak pek de kolay olmayacaktır. Bu tür tutum ve davranışlar sadece çatışmayı derinleştirecek ve bitaraf olanları da tarafgir davranmaya itecektir. Bu sistematik savaşa karşı toplumun tüm kesimlerini uyarmak ve bilinçlendirmek Türk münevverlerinin ortak sorumluluğudur. Yapılmak istenen belli bir siyasi iktidarı, belli bir güruhu, belli bir topluluğu ya da belli bir cemaati bertaraf etmek değildir. Amaç tarihin derinliklerinden gelen Türk milletini tarihe gömmektir. Bu planın küresel aktörleri malum olmakla birlikte ordu, yargı, emniyet ve üniversitelerdeki işbirlikçileri, iyi teşhis edilmelidir. Kendi kurumlarında, ülkesine ve milletine özveriyle hizmet edenlere zarar verilmeden bu süreç akılcı bir şekilde yönetilmelidir.

Türkiye büyük devlet olma idealini herhangi bir etnik yapının, herhangi bir mezhebin ya da herhangi bir cemaatin değerleri ya da hakları üzerine inşa edemez. Kim ne derse desin, ister kabul edelim ister inkâr edelim ama Türkiye bir imparatorluğun varisidir. Bir imparatorluk olmasa da imparatorluk gibi davranmak zorundadır. Siyasi sınırları içinde olan ve siyasi sınırlarının ötesinde etki gücü giderek artan bir Türkiye'nin kolu, kanadı kırılmak istenmemektedir. Türkiye'nin kolu adalet ise kanadı savunmadır; kolu savunma ise kanadı adalettir. Adalet ve savunmada güçlü olmayan bir devletin hâkimiyeti her zaman tartışmalıdır. Dolayısıyla yargısı bağımsız ve ordusu güçlü bir Türkiye hepimizin hayali iken; elbette bazılarının da korkusu olacaktır. Yargının bağımsızlığı ve ordunun itibarı zedelendikçe kaybeden ne -x- partisi ne de -y- cemaati olacaktır; asıl kaybeden Türkiye olacaktır. Dolayısıyla Türk münevverlerinin tarafı bellidir. Bizim tarafımız Türkiye'dir.

Adaleti ve savunması güçlü bir Türkiye, vatandaşlarına sonsuz özgüven sağlayacak ve kendi vatandaşlarının hürriyetlerinin teminatı olacaktır. Türkler tarih boyunca idare ettikleri tüm milletlere söz hakkı tanımışlar, onları dinlemişler, onları adaletle hükmetmeye çalışmışlar ve refahı, adil paylaşırma gayreti içinde olmuşlardır. Bugün bile dünyayı yönetme arzusu içindeki topluluklar Türklerin başarılı devlet etme sanatının şifrelerini anlamaya çalışmaktadırlar. Türk milleti de güçlü adaleti ve kuvvetli ordusuyla her zaman tarih sahnesinde yer almaya devam edecektir; kendisine karşı yöneltilen her tür komployu Cenab-ı Allah'ın izniyle her zaman bertaraf edebilecek azim ve kabiliyettedir.